

Σαχτούρη, Ἀνδρούτσου καὶ ἄλλων πολλῶν) κάτωθεν κινδυνεύόντων, ἢ μᾶλλον ἀρπάζας τὴν παντελῆ πρὸς τοὺς Ἑλληνας νίκην ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων».

Τὸ δὲ τοῦ κ. Νικοδήμου ἔχει ὡς ἑξῆς.

«Ὁ γενναϊότατος Κ. Νικόδημος ἀνὴρ ἀποδεδειγμένης ἀνδρείας καὶ πολεμικῆς ἐμπειρίας, ὡς πάντοτε εἰς τὰς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀποστασίας μας μέχρι τοῦδε ἐφάνη ναυμαχίας καὶ ἤδη συμπλέων μετὸν στόλον μας καὶ γενναίως ἀγωνισθεὶς εἰς τὴν Κῶ, ἐνθα ἐδίωκεν εἰς ἰκανὸν διάστημα τὸν στολάρχην τοῦ τυράννου καὶ ἄλλους, ἀγωνισθεὶς προσέτε μὲ παρομοίαν γενναϊότητα εἰς τὴν ἔξω τοῦ κόλπου τῆς Μιαντιλῆς γενομένην ναυμαχίαν (29 Αὐγούστου) ἐνθα ἐβοήθησεν οὐκ ὀλίγον τρέψας ὄλην τὴν ὑπεράνεμον τάξιν τῶν ἐχθρῶν».

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Κ. Παπαρηγόπουλου καὶ ἡ τοῦ Ἀναργύρου ἐκθέσεις εἰσὶν ἐλλειπεῖς· διότι ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντος διαίρεται εἰς πρωϊνὴν καὶ εἰς μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ἡ πρωϊνὴ ἦτο ἡ σπουδαία καὶ κυρία μάχη, ἣν ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος κατὰ Γόρδωνα καὶ Ἀναργυρον ἐκθέτων παρέλειψεν ὅλως καὶ τὸ σωτήριον ἔργον τῶν ψαριανῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τοῦ Δ. Παναγιολῆ καὶ Κ. Νικοδήμου ἀγομένων ἀπεσιώπησεν· προσέτι δὲ ἀνοίκεια ἀποδείκνυνται καὶ τὰ ὑπὸ Κ. Παπαρηγόπουλου καὶ Ἀναργύρου περὶ Μιαούλη εἰρημένα, ὅτι δῆθεν ἐφάνη ἀνώτερος ἑαυτοῦ, ὅτι ὑψώσε τὴν φοινικίδα ταινίαν, τούτέστι τὸ σημεῖον τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι τὸν στόλον ἐπόπτευσεν· ἀνοίκεια λέγομεν· διότι ὁ Μιαούλης κεκλεισμένος μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων καὶ κινδυνεύων οὔτε τὸν στόλον νὰ ἐποπτεύσῃ ἠδύνατο καὶ διατάξῃ οὔτε τὴν φοινικίδα ταινίαν νὰ ὑψώσῃ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Ἀνδρούτσος, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν παρευρεθέντων καὶ κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Δ. Παναγιολῆ καὶ αὐτὰ τὰ ναυαρχικά σημεῖα κατεδίβασαν, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν πολεμίων γινώσκωνται, καὶ σωθέντες ὑπὸ τῶν ψαριανῶν πυρπολικῶν μόλις περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐξῆλθον τοῦ μυχοῦ, ὅτε ἡ δευτέρα ἤρξατο ναυμαχία πρὸς μέρος τοῦ στόλου τοῦ Αἴγυπτιakoῦ· καὶ αὕτη ἦτο ἡ δευτέρα ναυμαχία, ἣτις δὲν ἦτο γενικὴ, ὡς ἡ πρωϊνὴ, ἀλλὰ μερικὴ· διότι μόνον τινὰ τουρκικὰ καὶ τινὰ ἑλληνικὰ ἐναυμάχησαν, καὶ μία Τουνεζικὴ φρεγάτα πεσοῦσα εἰς τὸ πυρπολικὸν τοῦ Θεοχάρη· διότι αὐτὸ ἐνόμισε πολεμικὸν ὡς ἐκ τοῦ ὅπλισμοῦ του· ὅπως τὸ κυριεύσῃ καφλέχθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Βατικιώτου (ἴδε τὰ φυλλάδι. ἡμῶν).

Ἄρα ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἠμάρτησε τὰ μέγιστα μὴ μνημο-

νεύσας τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος Δ. Παπανικολῆν καὶ τὸν σύντροφον αὐτοῦ Κ. Νικόδημον, ἀλλὰ παραλείψας τὴν πρωϊνὴν, τὴν σπουδαίαν, ναυμαχίαν ἐκθέσας δὲ μόνον τὴν μερικὴν τὴν μετὰ μεσημβρίαν ἐξέθηκε τὴν τοῦ Γέροντος ναυμαχίαν ἑλλιπέστατα. Τὸν δὲ Παπανικολῆν, ὃν ὁ Σαχτούρης ἐξυμνεῖ καὶ ὁ Γόρδων, καὶ ὁ Ἀνάργυρος ἀναφέρει, ὁ δὲ ναύαρχος τῶν Φαρῶν σωτῆρα καὶ τῆς νίκης αἴτιον, ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ὁ τὸν Γόρδωνα ἔχων βάσιν οὐδὲ κἂν ἐμνημόνευσεν, οὐδὲ τὸν Κ. Νικόδημον, ὃς τὴν ὅλην ὑπεράνεμον γραμμὴν τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου εἰς φυγὴν ἔτρεψεν.

Τὰ εἰρημένα ἀρκούντως ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος καὶ ταύτην τὴν ναυμαχίαν ἐπιπολαίως καὶ ἡμαρτημένως ἐξέθηκεν.

Ἀλλὰ ἡμαρτημένως ἀφηγεῖται καὶ τὰ περὶ Κρήτης γεγονότα τὰ συμβάντα τὴν 1 Νοεμβρίου 1824· διότι παραλείπει τὸ ἔργον τοῦ Κανάρη, ὃ ἐξετέθη ἐν τῇ σελίδι 35—37 τοῦ δευτέρου φυλλάδιου ἡμῶν καὶ παραίτιον γέγονε τῆς ἐπὶ ἓν ἔτος ἀναβολῆς τῆς τοῦ Ἰβραήμη εἰς Πελοπόννησον μεταβάσεως.

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ὁμῶς καὶ περὶ τῆς τολμηροτέρας μὲν, ἐνδοξοτέρας δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν τοῦ Κανάρη ἐκστρατείας ὀλίγα τινὰ μόνον ἀναφέρει (ἄρ. δεύτερον φυλλάδιον ἡμῶν σελ. 37—49).

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος μεταποιεῖ καὶ τὴν εἰς Σάμον τῷ 1826 ἐκστρατείαν, ὡς ὀρθῶς ὁ Ὁρλάνδος παρατηρεῖ (ἀριθ. 478 τῆς Ἐφ. τῶν Συζητήσεων), λέγων, ὅτι ὁ Παπαρηγόπουλος σωτῆρας ὀνομάζει μόνον τὸν Μιαούλην καὶ τὸν Σαχτούρη· ὁ Γόρδων ὁμῶς κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Βράϊτ ἐπαινεῖ οὐ μόνον τὸν Μιαούλην καὶ τὸν Σαχτούρη, ἀλλ' ἅπαντας τοὺς θαλασσίους ἥρωας, οὓς ὁ Παπαρηγόπουλος παραλείπει καὶ ἰδίως τοὺς Φαριανοὺς, λέγων, ὅτι ἡ νίκη ἀνήκει τοῖς Ἑλλησι καὶ ἰδίως τοῖς Φαριανοῖς, οἵτινες μὲ τόσῃ γενναιότητι ἀντέστησαν, ὥστε ὁ στρατηγὸς Ῥιγνῆς γενόμενος αὐτόπτης τοῦ πολέμου ἐθαύμασεν.

Ὁ Ὁρλάνδος παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος καὶ ἐνταῦθα, ὡς πανταχοῦ, ζητεῖ νὰ μικρύνῃ τὴν ἀξίαν, τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Σπετσιῶν καὶ Φαρῶν δι' ἐντέχνου ἀποσιωπήσεως τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ τῶν δύο νήσων· διότι τὴν νύκτα τῆς 15 καὶ 16 Ἰουλίου 1826 ἦσαν οἱ Σπετσιῶται περπολισταὶ Μουσοῦς καὶ Σπαχῆς, τὴν δ' ἐπιούσαν ὁ Κανάρης συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ Σπετσιώτου Μανουὴλ Δ. Λαζάρου. Πρὸς μίαν δὲ φρεγάταν ἐφορμήσαντος τοῦ Κ. Κανάρη παρέπλεον ὁ Κωνσταντῖνος Χ. Γ. Κοτσιᾶς συμβαδίζων παραλλήλως μετὰ τοῦ περπολικοῦ τοῦ Καν-

νάρη, και ἀφ' οὗ τὸ πυρπολικὸν ἔπεσεν ἐπὶ τὴν φρεγάταν ἔθεσε πῦρ και ἐβυθίσθη· διότι κατὰ λάθος ἐν τῇ πρύμνῃ τοῦ πυρπολικοῦ εἶχε πλείων πυρίτις τεθῆ και τὸ πυρπολικὸν πυρσοκροτήθεν ἤνοιξε και ἐβυθίσθη, ἡ δὲ λέμβος τοῦ Κανάρη ὑπὸ πολλῶν τουρκικῶν λέμβων και πλοίων κυλωθεῖσα και κινδυνεύουσα παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Κ. Κοτζιά, ὅστις εἰς τὸ μέσον τούτων ἔλθων και πολλά βυθίσας παρέλαβε τὸν Κανάρην ἡμιεκαυμένον ἐκ τῆς φλογὸς τοῦ πυρπολικοῦ και τοὺς πυρπολιστάς και ἔφερεν εἰς Νάξον πρὸς θεραπείαν.

Ὁ Ὁρλάνδος ἀποδεικνύει τὴν ἱστορίαν τοῦ Παπαρηγοπούλου οὐ μόνον περὶ Σρακτερίας και Μεσολογγίου ἡμαρτημένην και μεροληπτικὴν (ἀριθ. 478 Ἐφημ. Συζητήσ.), ἀλλὰ και αὐτὸν συκοφάντην ἀποκαλεῖ (ἀριθ. 477)· διότι οὔτε ἐν Ἀκροκορίνθῳ, οὔτε ἐν Μονεμβασίᾳ παρασπόνδῃσι συνέβη.

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος παρασιωπᾷ και τὴν ἐν Χίῳ τῷ 1828 γενομένην και δύο περίπου ὥρας διαρκέσασαν ναυμαχίαν ὑπὸ τοῦ Δ. Παπανικολῆ πρὸς 4 Τουρκικὰ πλοῖα, μίαν φρεγάταν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ταχίρη ἀγομένην, μίαν κορβέταν και δύο βρίκια. Τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐκθέτει ὁ συγγραφεὺς τὸν βίον τοῦ Δ. Παπανικολῆ Γ. Παπασουλιώτης, πρὸς ὃν ὁ Φαβιέρρος αὐτόπτης γενόμενος αὐτῆς ἠσπάσατο τὸν Δ. Παπανικολῆν μετ' αὐτὴν εἰπὼν, εἰάν ἦσσαν Γάλλος, ἡ Γαλλία θὰ σὲ ἀνηγόρευε σήμερον ναύαρχον.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς γενικῆς ναυαρχίας και ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ και ἐν τῷ δευτέρῳ (σελ. 49—62) ἐπραγματεύθημεν, ἔχομεν ἐνταῦθα παρατηρήσεις τινὰς μόνον νὰ ἐπιφέρωμεν και νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅσα πρὸς διασάφησιν εἰσὶν ἀναγκαῖα. Ἐν τῷ δευτέρῳ φυλλαδίῳ ἡμῶν (σελ. 49—62) ἰδίως ἀπεδείξαμεν, ὅτι γενικὴ ναυαρχία οὔτε ἐγγράφως οὔτε πραγματικῶς ὑπῆρξεν οὔτε νὰ ὑπάρξῃ ἡδύνατο.

Ἐν τῷ φυλλαδίῳ ἡμῶν ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἐν ἡ Ἀστρεὶ συνέλευσις κατήργησε ῤητῶς τὴν κατὰ ξηρὰν και θάλασσαν γενικὴν ἀρχηγίαν τρεῖς ἰσοτίμους ναυάρχους ἀναγνωρίσασα. Τοῦτο διετηρήθη ὑφ' ὅλων τῶν συνελεύσεων μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κοχρᾶνη τῷ 1826 ἀναγνωρισθέντος πρώτου και μόνου ἀρχιναυάρχου.

Ὁ Μιαούλης διορίσθη ναύαρχος Ὑδρας κατὰ πρῶτον μόνος τῷ 1823 και διέμεινε μέχρι τοῦ 1826, ὡς τὸ φυλλάδιον ἡμῶν (ἐν σελ. 49—52) ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποδεικτικῶν αὐτοῦ ἀποδεικνύει· διότι τῷ 1821 ἐν Ἐρεσσῷ και Σάμῳ ναύαρχος Ὑδρας ἦτο ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ἔχων συναυάρχους τὸν Δ. Τσαμαδὸν, τὸν Ι. Βούλ-

γαρην και τον Α. Λαλεχόν· τῷ δὲ 1822 ἐν Χίῳ ὁ Μιαούλης συναυάρχους εἶχε τὸν Ι. Βούλγαρην και τὸν Α. Πινότσην.

Ὅθεν ἡ γενικὴ ναυαρχία δι' ἐγγράφων δὲν ἀποδείκνυται, ἀλλ' ὅτι ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ἴδιον ναύαρχον αὐτῆς. Προσέτι δὲ ἀπεδείξαμεν ὅτι ἡ γενικὴ ναυαρχία οὐδὲ πραγματικῶς ὑπῆρξεν· διότι παρά τίνος ἔπρεπεν αὐτὴ νὰ δοθῆ; παρά τῶν Φαρῶν και Σπετσῶν ἢ παρά τῆς κυβερνήσεως ἢ παρά τῶν ναυάρχων Σπετσῶν και Φαρῶν; παρά τῆς κυβερνήσεως νὰ δοθῆ δὲν ἠδύνατο· διότι τοὺς ναύαρχους δὲν διώριζεν ἡ κυβέρνησις, ἀλλ' αἰτοπικαὶ διοικήσεις Ἰδρας, Σπετσῶν και Φαρῶν· ὑπὸ τῶν ναυάρχων Σπετσῶν και Φαρῶν, ὡς ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος αἰνίττεται φέρων τὸ παράδειγμα τοῦ Μιλτιάδου, ἦτο ἐπίσης νὰ δοθῆ ἀδύνατον· διότι, εἰ μὲν ὑπὸ τῶν δύο νήσων τῆ τρίτῃ ἐδίδετο, ἔπρεπεν αὐτὴν νὰ ἀναγνωρίσωσι κυρίαρχον, ἑαυτὰς δ' ὑποτελεῖς. Οἱ ναύαρχοι τῶν δύο νήσων ἐπίσης δὲν ἠδύναντο· διότι θὰ ἀνῆρουν τὴν ἰσοτιμίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν και τὴν κυριαρχίαν τῶν πατρίδων των, ὅπερ θὰ ἰσοδυναμῆι τῆ προδοσίᾳ.

Και ὅμως ἐναντίον τῶν πραγμάτων ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος τῷ Γόρδωνι ἐπόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ τῆς Ἰδρας ναύαρχος διεύθυνε τὰς ναυμαχίας και αὐτὸν ὅλοι ὡς ἀρχηγὸν ἀνεγνώριζον.

Ὁ Γόρδων τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ἀποδίδει εἰς τὸν πλοῦτον, τὸν πληθυσμὸν και τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τῆς Ἰδρας, ὁμολογεῖ ὅμως και ὅτι ὑποταγὴ δὲν ὑπῆρχεν· διὰ τοῦτο ὁ ναύαρχος ἐν πάσῃ περιστάσει ἐθεώρει ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ συμβουλευῆται μετὰ τῶν ἄλλων, και αὐτοὶ πάλιν μετὰ τῶν πλοιάρχων τῆς μοίρας των· ἐξ ἄλλου ὅμως ὑποθέτων και ἀναγνωρίζων τρεῖς ναύαρχους ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ ἀμοιβαία ἀντιζηλία τῶν νήσων και ὁ φαστριασμὸς, ὃν εἶχεν ἐκάστη και ἰδίως ἡ Ἰδρα, παρενέβαλλον μύρια προσκόμματα εἰς τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεών των· ἐὰν ἐνότῃς και ὑπακοὴ ἐπαίουν εἰς ἓν τὸν ἐλληνικὸν στόλον, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ προσδιορισθῆ πόσον μέγας θὰ ἦτο ὁ θρίαμβος αὐτοῦ κατὰ τῶν δειλῶν και ἀνεπιτηδεύων εχθρῶν των. Ὁ Μιαούλης, λέγει, και τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἦτο ἀτρόμητος, εἰλικρινῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας, ἀπλοῦς το ἦθος και δίκαιος· ἐκτὸς δὲ τούτων και ἐπίμονος· (ἡ βιογραφία τοῦ Μιαούλη παρά τοῦ υἱοῦ του Ἀντωνίου ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ 2 κεφαλαίου τοῦ 4 βιβλίου τοῦ Γόρδωνος). Ὁ Γόρδων ὁμολογεῖ ὅτι ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν αὐτῆς ναύαρχον, και αὐτὴ ἡ Κάσος εἶχεν ἴδιον, τὸν Ν. Βουρέκαν.

Και ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος (ἐν σελίδι 852) τρεῖς παραδέχεται

ναυάρχους και ἀντιναυάρχους ὁμολογῶν, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐπι-
σήμεως διωρισμένος ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· ἀλλ' ἡ δύνα-
μις αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἐμελεν, ὡς λέγει, νὰ συνεπάγῃ ἀπαραι-
τήτως τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς τῶν ναυάρχων ἐπὶ τοὺς δύο ἄλλους,
διὰ δὲ τοὺς πολλοὺς προσκτεθέντας λόγους, ὧν ἕνεκα ἡ Ἰδρα ἐ-
πρώτευσεν τῶν δύο ἄλλων νήσων καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑπ' οὐ-
δενὸς ἀμφισβητηθεῖσαν ποτὲ μεγαλοφυΐαν τοῦ Μιαούλη ἢ ἀρχηγία
πράγματι ἐνησκήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῆς Ἰδρας. Ὁ Κ. Παπα-
ρηγόπουλος ἀποδίδει τῷ Μιαούλῃ καὶ μεγαλοφυΐαν, ἣν ὁμοίως νὰ ἀ-
ποδείξῃ ὄφειλεν· διότι οἱ λόγοι τοῦ Ἀναργύρου «ὅτι ὁ Μιαούλης
θέτει εἰς ἀνακωχὴν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἀνυψοῖ εἰς τὸν μέγαν
ἱστὸν τὴν μεγάλην ταινίαν, τὴν φοινικίδα, τὸ σημεῖον τοῦ πο-
λέμου», ἀπεδείχθησαν ἀνωτέρω ἀνυπόστατοι καὶ ἀντιφατικοί·
διότι ὁ Μιαούλης μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων ἀποκεχωρισμένος καὶ
κινδυνεύων καὶ κάτω ἔχων τὰ ναυαρχικά σημεῖα, ἵνα μὴ γνωρί-
ζηται, οὔτε τὴν φοινικίδα ταινίαν νὰ ὑψώσῃ ἠδύνατο οὔτε τὸν
ὄλον στόλον νὰ ἐποπτεύσῃ ἀπὸ τοῦ κέντρου (ὡς μὴ ὑπάρχων ἐν
αὐτῷ) καὶ τοὺς ἀγωνιζομένους ὡς ἀποκεχωρισμένος τῶν ἄλλων
ἑλληνικῶν πλοίων καὶ ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς μοίρας πολιορκου-
μενος.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος δὲν ὀφείλεται
εἰς τὸν Μιαούλην, ὡς λέγει ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, ἀλλ' ἀπεναν-
τίας μᾶλλον ὁ κίνδυνος αὐτῆς προῆλθεν ἕνεκα αὐτοῦ, ὡς εἴρηται·
διότι εἴτε ἐξ ἀπειρίας εἴτε ἐκ μὴ ὀρθῆς σκέψεως ἀναχθεὶς ἐναντίον
τῆς τῶν τριῶν ναυάρχων ἀποφάσεως ἐσύρθη ὑπὸ τῶν ῥευμάτων καὶ
περιεκλείσθη μετὰ τῶν καλλίστων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πλοίων
εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος. Ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ὀφείλεται
εἰς τὸν Δ. Παπανικολῆν, ὀφείλεται εἰς τὰ πυρπολικά τῶν Φαρῶν,
τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Δ. Παπανικολῆ ἀγόμενον, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Κ. Νικο-
δήμου, ὧν ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος μὴ μνημονεύσας τὰ μέγιστα πρὸς
τὴν ἀλήθειαν ἡμάρτησεν.

Ὁ Κ. Νικόδημος (ἐν σελίδι 13 τοῦ φυλλαδίου του) παρὼν ἐν
τῷ Γέροντι καὶ τὰ μάλιστα ἀγωνισθεὶς ἀνασκευάζει τὸν Κ. Πα-
παρηγόπουλον· καὶ ὁ Α. Ὀρλάνδος (ἀριθ. 476 Ἐφημ. Συζητήσ.)
ἐπίσης ἀνασκευάζει αὐτὸν λέγων δικαίως ὅτι ἡ ἱστορία ἢ ἀρπά-
ζουσα ἀθαιρέτως δικαιώματα ἄλλων πόλεων καὶ ἀτόμων κεκτη-
μένα διὰ μεγάλων θυσιῶν καὶ πολλῶν αἱμάτων ἐπιδαφιλεύει κατ'
ἀρέσκειαν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἄλλα ἄτομα εἶναι ἀδίκος καὶ ψευ-
δής, καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, ὃ φέρει ὁ Κ.
Παπαρηγόπουλος, λέγει ἄστοχον· διότι παρ' ἡμῖν τὰ πάντα διέ-

φερον· οὔτε τακτικὴ διοίκησις τῶν πραγμάτων ὑπῆρχεν οὔτε τακτικῶς ὑπὸ τῆς πολιτείας διορισμένος ναύαρχος, οὔτε στόλος εἰς τὴν πολιτείαν ἀνήκων. «Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀνάργυρος, ὃν μάρτυρα ἐπικαλεῖται, ὁμολογεῖ ὅτι ἐκάστη μοῖρα εἶχε τὸν ἴδιον αὐτῆς ναύαρχον καὶ εἰς αὐτὸν ὑπήκουεν. Ἀλλ' ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ Μιαούλης εἶχεν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὴν ἡγεμονίαν, εἰς τί θὰ ἐχρησίμευεν αὕτη ὄντος τοῦ Μιαούλη κατελειμένου ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς μοίρας μέχρι τῆς δευτέρας ὥρας μετὰ μεσημβρίαν καὶ μὴ μετασχόντος τῆς πρωϊνῆς ναυμαχίας; ἀπεναντίας, ἐὰν ὁ Μιαούλης τὴν ἡγεμονίαν εἶχεν, ἢ Ἑλλάς ἐξ ἅπαντος θὰ ἀπώλετο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν Ἀθῶνι τῷ 1823 καὶ ἐν Σπέτσαις ὁμοίως τῷ 1822 κατὰ τὸ Ἰδραϊκὸν φυλλάδιον, τουτέστι τὸ τοῦ Δ. Γαμαδοῦ. Καὶ ὁ Ὀρλάνδος λέγων, ὅτι τὰ συμβούλια ἐγένοντο ἐξίσου ἐπὶ τῶν ναυαρχίδων ἀνασκευάζει τὴν ἡγεμονίαν καὶ στηρίζει τὴν ἰσοτιμίαν τῶν ναυάρχων, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀνάργυρος ἄλλο νὰ εἴπῃ δὲν δύναται εἰμὴ, ὃ καὶ ὁ Ὀρλάνδος καὶ ἀμφοτέρω τὰ φυλλάδια ἡμῶν. Ἐπειδὴ ἰσοτιμία τῶν ναυάρχων ὑπῆρχε, δὲν ἠδύνατο ὁ τῶν Σπετσῶν ναύαρχος καὶ ὁ τῶν Ψαρῶν ἔχων μάλιστα ἐν Ἐρεσσῷ τῷ 1821 πλοῖα πλείονα (29 πολεμικά, δύο πυρπολικά καὶ 15 μυστικά) ἢ ὁ τῆς Ἰδρας 18 μόνον ἔχων, καὶ ἐν Σάμῳ τῷ 1821 (31 πολεμικά, 4 πυρπολικά καὶ 10 μυστικά) πλοῖα ἔχων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν τῆς Ἰδρας ἀνώτερον αὐτοῦ (φυλλάδ. σελ. 53). Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος τῷ Γρώτῃ ἐπόμενος λέγει ὅτι πάσης (ναυτικῆς) μοίρας ἐλληνικῆς προέστατο ἴδιος ναύαρχος, οἷον τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς, τῶν Κορινθίων ὁ Ἀδείμαντος καὶ τῶν ἄλλων ἄλλος· ταῦτα ὅμως λέγων ἀντιφάσκει εἰς ἑαυτὸν λέγων, ὅτι ὁ Μιαούλης ἠγεῖτο τοῦ ὅλου στόλου· διότι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τὸ αὐτὸ ἐπεκράτει πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο ἕτερος προέστατο ναύαρχος τῆς Ἰδραϊκῆς μοίρας, ἕτερος τῆς Σπετσιοτικῆς καὶ ἕτερος τῆς Ψαριανῆς.

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, ἵνα τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ὑποστηρίξῃ, ἀπέδωκε τῷ Μιαούλῃ μεγαλοφυΐαν.

Τοῦτο ὅμως ἵνα ἀποδείξῃ, ὄφειλε νὰ ἀναιρέσῃ τὸ Ἰδραϊκὸν φυλλάδιον, τὸ τοῦ Δ. Γαμαδοῦ· διότι αὐτὸ τὸν Μιαούλην παριστᾷ καὶ θάρρους ἐστερημένον καὶ φρονήσεως ὡς λέγον ὅτι ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῶν Σπετσῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς· ὡσαύτως δ' ὄφειλε καὶ τὰ ἐν τῷ Ἀθῶνι καὶ Γέροντι συμβάντα νὰ ἀποδείξῃ ἀνυπόστατα· διότι ἐν Γέροντι ἡ γνώμη τοῦ ναυάρχου τῶν Ψαρῶν τὸ νὰ μείνωσιν ἐλλιμενισμένοι ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων συνετώτερα καὶ σωτήριος· ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ μετέπειτα ὄφειλε ν' ἀ-

ποδείξη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνη ὄργανον ἀνδρῶν πολιτικῶν αὐτῶν εἰς ἔθνικὰς συμφορὰς ὠθησάντων!

Ἄλλ' ἀντὶ ταῦτα νὰ ἀποδείξη παριστᾶ αὐτὸν αὐτὸς ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος οἰνοπότην καὶ φρονήσεως ἐστερημένον! ὡς λέγων ὅτι μαθὼν παρά τινος ναύτου ὅτι τὸ πλοῖόν του διευθύνεται πρὸς ὕψαλον δὲν ἤλλαξε πορείαν, ἀλλὰ συνέτριψεν ἐπ' αὐτοῦ!

Ἐὰν ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ταῦτα πάντα ὑπ' ὄψιν ἐλάμβανεν, οὐδέποτε θὰ ἔπιπτεν εἰς τὴν ἀλογίαν εἰπὼν ὅτι «ὅσοι τῶν Σπετσιοτῶν καὶ Φαριανῶν ἠθέλησαν νὰ ἀμφισβητήσωσι τὸ γεγονός τοῦτο ἀξιούντες ὅτι ἐκάστη τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ναυάρχου ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἐκυβερνάτο οὐ μόνον τὴν ἀλήθειαν ἠδίκησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν καὶ αὐτὰς τὰς ἰδίας πατρίδας των!» «ἐν πολέμῳ (λέγει) ἐν γένει καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῷ ναυτικῷ ποτὲ δὲν ἠκούσθη νὰ ἀρχωσι συνάμα καὶ ἐξίσου τρεῖς ἡγεμόνες.» Ταῦτα δὲ λέγων, ἐξ ἑτέρου ὅμως ὅτι ἕκαστος τῶν ναυάρχων ἤρχε τῆς αὐτοῦ μοίρας, ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς τῆς τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἀδείμαντος τῆς τῶν Κορινθίων κτλ., καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Μικαούλης τῆς Ὑδραϊκῆς, ὁ Ἀνδρουτσος τῆς Σπετσιοτικῆς καὶ ὁ Ν. Ἀποστόλης τῆς Φαριανῆς, πίπτει εἰς ἀντίφασιν. Ἴνα ὅμως τὴν ἀντίφασιν ἀπορύγη, καταφεύγει εἰς ἄλλα ἄτοπα λέγων «ἐναὐταῖς ταῖς παναρχαίαις Ἀθήναις, ὅπου καθ' ἡμέραν μετεβάλλετο ὁ στρατηγός, ἐν Μαραθῶνι ὁ προεξάρχων Μιτιάδης ἐλογίσθη σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ τῆς μάχης ἤμποροι πολλοὶ νὰ βουλευώνται καὶ ν' ἀποφασίζωσι περὶ τοῦ πρακτέου ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχη εἰς ὁ ἀρχηγός, καὶ ἰδίως ἐν ναυμαχίᾳ εἰς ὁ δίδων τὰ σήματα τῶν διαφόρων κινήσεων τοῦ στόλου καὶ μάλιστα τὸ πᾶν ἐκτετατό ἐκ τῆς ἐπιτηδείας τῶν κινήσεων διεξαγωγῆς.»

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀντιφάσκε εἰς ἑαυτὸν ἀντιλέγων οὐ μόνον εἰς τὰ τοῦ Γόρδωνος, ὃν ἔχει ὀδηγόν, ὃς ῥητῶς λέγει ὅτι ἐνότις δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὼς οἱ θρίαμβοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου θὰ ἦσαν ἀνυπαλόγηστοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, διότι ἐν Σαλαμῖνι δὲν ἤρχεν εἰς, ἀλλὰ ἕκαστος τῶν ναυάρχων διεύθυνε τὸν αὐτοῦ στόλον· καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος συγχέει τὸ τί ἐγένετο μετὰ τοῦ τί δεῖ γενέσθαι. Ὁ ἱστορικὸς ὅμως ὀφείλει νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ τί ἐγένετο καὶ αὐτὸ νὰ ἐκθέσῃ, καὶ τὸ πνεῦμα, ὃ ἐπεκράτει ἐν τῇ ἐποχῇ, ἣν ἐξιστορεῖ· διότι, ἐὰν συγχέῃ τὸ γεγονός μετὰ τοῦ τί δεῖ γενέσθαι, παραποιεῖ τὰ γεγονότα καὶ τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Οἱ κατακρινόμενοι λοιπὸν Σπετσιοῦται καὶ Φαριανῶται

ἐπὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς καὶ τὰ γινόμενα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐχθέσαντες καὶ ἐπομένως τὸν ἱστορικὸν κανόνα ἐκπληρώσαντες οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠδίκησαν, οὔτε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα οὔτε τὰς πατρίδας των, ἀλλὰ τὸναντίον ἐὰν δὲν παρίστων τὰ γεγονότα καὶ τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ αὐτὰ παρεποιοῦν καὶ τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα, ὡς ἡ τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου ἱστορία, ἐξ ἅπαντος θὰ ἠδίκουν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς πατρίδας των !

Ἀληθῶς ἐν πολέμῳ ἡ πολυαρχία δὲν εἶναι ὠφέλιμος, οὐχ ἦτον ὅμως αὐτὴ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐπεκράτει, ὡς ἱστορικῶς ἀποδείκνυται, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ οὐχ ἦτον τοῦτο εἶναι γεγονός, ἃ ὁ ἀρνούμενος, ὡς ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν καὶ νοθεύει τὴν ἱστορίαν. Μάλιστα δὲ καὶ τοὺς λόγους ἀνεφέραμεν, δι' οὓς ἄλλως γενέσθαι δὲν ἠδύνατο· διότι ὁ ναύαρχος ἐκλεγόμενος παρὰ τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῆς νήσου τοῦ ὤφειλε νὰ τηρῇ τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς πατρίδος του· ἐπομένως ἡ οἰκοθεν παραχώρησις τῆς ἀξίας τῶν δύο ναυάρχων τῷ τρίτῳ θὰ ἰσοδυναμῆι τῇ προδοσίᾳ τῆς ὑπολήψεως καὶ τῇ καταστροφῇ τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῶν πατρίδων των· διὰ τοῦτο ἡ παραχώρησις τῆς ἀρχηγίας τῶν δύο τῷ τρίτῳ ἦτο ἀδύνατον· διότι δὲν ἦτο δικαίωμα, ὃ ἕκαστος τούτων ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ τῷ ἑτέρῳ χωρὶς νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἔνοχον καὶ τὴν τιμωρίαν νὰ ὑποστῇ. Ἐντεῦθεν φανερόν εἶναι ὅτι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος μετεχειρίσθη ἀνοίκειον καὶ ὅλως ἀνάρμοστον παράδειγμα τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην· διότι οἱ δέκα στρατηγοὶ εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀνῆκοντες οὔτε τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῆς εἶχον νὰ προσβάλλωσιν οὔτε τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ κυριαρχίαν αὐτῆς ν' ἀναιρέσωσιν. Τοῦτο μάλιστα τὸ παράδειγμα ἀναιρεῖ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου περὶ γενικῆς ἀρχηγίας· οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἰσότιμοι ὄντες καὶ τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἔχοντες ἔφερον ἐν πολέμῳ καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ. Ἐπειδὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν νήσων δὲν ὑπῆρχε, δὲν ὑπῆρχε καὶ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ναυάρχων· ἐπειδὴ αἱ τρεῖς νῆσοι ἦσαν ἰσότιμοι, οὕτω καὶ οἱ ναύαρχοι αὐτῶν· διὰ τοῦτο αἱ συγλεύσεις αὐτῶν ὅτε μὲν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τῆς μιᾶς τῶν τριῶν νήσων ἐγίνοντο ὅτε δ' ἐν τῷ ναυαρχικῷ πλοίῳ τῆς ἄλλης ὄντων δὲ ἰσοτίμων τῶν ναυάρχων οὐδεὶς τούτων τῷ ἑτέρῳ ὑπήκουεν, ἀλλὰ κατὰ προηγουμένην σύσκεψιν ἔπραττον τὰ συμφωνηθέντα καὶ πρὸς ταῦτα καὶ μόνον ἐσήμαινον καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς ἕκαστος, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Σπετσιοῦται εἶχον ὅλως διά-

φορα σήματα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐκ τούτου ὅτι ἕκαστος τῶν τριῶν ναυάρχων εἶχεν ἴδια σήματα διὰ τὰ πλοῖα τῆς μοίρας του (φακελλ. 2530 τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν σελ. 130), καὶ ἴδια ἔχων διέταττε μόνος οὗτος τὰ πλοῖα τῆς μοίρας του ἢ νὰ ναυμαχήσωσιν ἢ νὰ ἀγκυροβολήσωσιν ἢ νὰ ἀναχθῶσι, καθάπερ καὶ γεγονότα ἐπιβεβαιούσιν οἶον τὸ τοῦ Γέροντος, ὅπερ ὑπῆρξε σωτήριον (σελ. 57 τοῦ φυλλαδίου ἡμῶν), ὅτι δηλαδὴ τὰ Ψαριανὰ πλοῖα ἔμειναν ἐλλειμνισμένα, ὡς οὐδὲ τὰ τῆς μοίρας του πλοῖα ὑπήκουον, ὡς διαβεβαίωσι ὁ Α. Κριεζῆς λέγων ὅτι ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ τῷ Μιαούλῃ δὲν ὑπήκουσεν, οὐδὲ τὰ Ὑδραϊκὰ πυρπολικά ἐν τῇ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυμαχίᾳ τῷ 1823 ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἔμειναν κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐν Σκιάθῳ, καὶ οἱ Ὑδραῖοι πυρπολισταὶ οἱ διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ Μιαούλῃ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Ναυαρίνον, ὅπου ἦτο ὁ Τουρκικὸς στόλος, παρήκουσαν.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἰς μίαν τῶν τριῶν νήσων ἀποδοθῆ, ὑποτίθεται ἡ ἀναίρεσις τῆς ἰσοτιμίας, τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῶν δύο ἄλλων νήσων καὶ ἡ ὑπεξουσιότης τῶν δύο ὑπὸ τὴν τρίτην· διὰ τοῦτο οἱ ἰσχυριζόμενοι τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ἔπρεπε νὰ ἀποδείξωσι πρότερον τὴν ὑποδούλωσιν τῶν δύο νήσων ὑπὸ τὴν τρίτην. Τούτου δὲ μὴ δυναμένου ν' ἀποδειχθῆ ζητεῖ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος νὰ ὑποστηρίξῃ εἰς τὴν ἀτομικὴν τοῦ Μιαούλῃ ὑπεροχὴν, ἣτις ὅμως οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ ἀποδείκνυται. Λέγων δ' ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐβάπτισεν ἕκαστον τῶν πυροβόλων τῆς οὐ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μιαούλῃ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Κανάρη θελήσασα διὰ τούτου νὰ διακρίνη ἐξίσου τοὺς ἀνδρας τούτους, ἐξ ἅπαντος δὲν ἀποδεικνύει τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν· ἐὰν ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἀκριβῶς τὰ τοῦ ἀγῶνος ἐμελέτα, θὰ ἐμάνθανεν, ὅτι τότε τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη ἔσωσε τὸν στόλον καὶ τὸ Μεσολόγγιον, λαβὼν ὑπὸ τὸ κάτω τῆς θαλάσσης 9 πληγὰς ὑπὸ σφαιρῶν, καὶ διὰ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον του ἀφίκετο καὶ ὁ ἀρμοστής τῆς Ἑπτανήσου, ἵνα ἴδῃ αὐτόν· ὥστε ἡ ὑπεροχὴ δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὸν Μιαούλῃν, ἀλλ' εἰς τὸν Κανάρην καὶ τοὺς πυρπολιστάς· διότι πάντοτε τὰ πυρπολικά ἤρχοντο τῆς ναυμαχίας, αὐτὰ ἔτρεπον τὸν ἐχθρικὸν στόλον εἰς φυγὴν καὶ αὐτὰ παρεῖχον τοῖς μὲν ἐχθροῖς τρόμον τοῖς δὲ ἔλλησι θάρρος καὶ νίκην· (σελ. 12 τοῦ 2ου φυλλαδίου ἡμῶν).

*Ἄν λοιπὸν οὐδεὶς νοῦν ἔχων δύναται νὰ ὑποθέσῃ τὰς δύο νήσους τῇ τρίτῃ ὑπεξουσίους, φανερὸν εἶναι ὅτι ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἶναι ἰσχυρισμὸς ἀνυπόστατος καὶ καθαρὸν τῆς φαντασίας ἀποκύημα.

Ταῦτα δ' ἀποδεικνύντες ἐν τοῖς φυλλαδίοις ἡμῶν συνεχίζομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ νῦν ἔθνους μετὰ τῆς τοῦ ἀρχαίου καὶ τὸ ἀγνόν τότε καὶ κατὰ τὴν νῦν ἐπανάστασιν πνεῦμα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐκθέτομεν· καὶ οὗτος εἶναι ὁ σκοπὸς ἡμῶν οὐχὶ νὰ προσβάλωμεν ἢ πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἴδιον συμφέρον τὴν ἱστορίαν νὰ διαστρέψωμεν, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσωμεν ἀκριβῶς καὶ τὰ γεγονότα καὶ τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα, τούτέστι τί ἐργεινεν οὐχὶ δὲ τὸ τί ἔδει γενέσθαι νὰ ἐκθέσωμεν ὡς γεγονός, ὡς ἡ ἱστορία τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου προτίθεται, ἵνα δείξῃ τοῖς ἀλλοφύλοις, τούτέστι νὰ ἀπατήσῃ αὐτοὺς, ὅτι κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπῆρχε γενικὴ ἀρχηγία καὶ ἐπομένως ἐνότης.

Τῷ δὲ 1822, ἵνα μὴ αἱ νῆσοι μένωσι πλοίων γυμναί, καὶ διότι ὑπῆρχεν ἐλλείψις μέσων, ἰδίως δ' ἵνα οἰκονομῶνται οἱ ναῦται τῆς Ἰδρας, πλείονες ὄντες, ὠρίσθη τῇ οἰκείᾳ βουλήσει τῶν δύο ἄλλων νήσων, ὅπως ἀνά πᾶσαν ἐκστρατείαν ἡ μὲν Ἰδρα χορηγῇ πλοῖα 21, αἱ δὲ Σπέτσαι 15 καὶ τὰ Ψαρὰ ἐπίσης 15, καὶ ἡ ἀναλογία αὕτη διετηρήθη μέχρι τῆς τῶν Ψαρῶν καταστροφῆς· διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων των ἠλαττώθη· Ἐλθόντος δὲ τοῦ δανείου, ἡ μὲν Ἰδρα ἐχορήγει πλοῖα 48, αἱ δὲ Σπέτσαι 32 καὶ τὰ Ψαρὰ 15· ἡ ἀναλογία αὕτη ὅμως δὲν ἦτο ἡ πραγματικὴ.

Πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας ἡμᾶς ποία ναυμαχία ἐγένετο ἄνευ τοῦ Μιαούλη ἢ ποῖος διεύθυνε τὸν στόλον παρόντος αὐτοῦ, ἀπηντήσαμεν ἐν τοῖς φυλλαδίοις ἡμῶν καὶ ἀπαντῶμεν ὅτι οὐδ' ἄνευ τοῦ ναυάρχου τῶν Ψαρῶν ναυμαχία ἐγένετο, ὡς ἐν Ἐρεσσῶ, ἐν Σάμῳ, ἐν Πάτραις, ἐν Ἀργολικῷ κόλπῳ, ἐν Ἀρτεμισίῳ, καὶ ὅτι οὐδαμοῦ οὗτος τῷ τῆς Ἰδρας ὑπεχώρει. Ὁ δὲ Μιαούλης οὔτε ἐν Ἐρεσσῶ ἦτο οὔτ' ἐν Σάμῳ τῷ 1821 καὶ 1824 οὔτε ἐν Καρφηεῖ τῷ 1825· ἄρα ἐγένοντο ναυμαχίαι καὶ ἄνευ τοῦ Μιαούλη. Οὐδέποτε ὅμως, ὡς εἴρηται, εἷς ναύαρχος τὸν ὅλον στόλον διεύθυνεν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν αὐτοῦ· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὐδὲ πρῶτος ὁ Μιαούλης ὕψου πάντοτε τὰ σημεῖα, ἀλλ' ὅπως ἐτύγχανεν ἢ ὁ τῶν Σπετσῶν ἢ ὁ τῶν Ψαρῶν· οὐδὲ δυνατὸν ἦτο οἱ ναύαρχοι τῶν ἄλλων νήσων νὰ παρακολουθῶσιν· διότι, ἂν ὁ εἷς ἀπῆρχετο πρότερον, τοῦτο ἐγένετο πάντοτε κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν καὶ κοινὴν ἀπόφασιν ὄλων.

Ὅμοίως δ' ἀληθές δὲν εἶναι, ὅτι ἐκ τοῦ στόλου ἀνεχώρουν· διότι ὁ στόλος τῶν Ψαρῶν οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη τῶν ἐκστρατειῶν διὰ τροφᾶς, τούλάχιστον τοιοῦτον παράδειγμα πρὸ τῆς τῶν Ψαρῶν καταστροφῆς δὲν ἔχομεν, ἀλλ' ἔμενε μέχρι τέλους αὐτῆς.